

SOTESKANJE

Mitja Filipič

Drugačno doživljanje gora

Soteskanje po Furlaniji

Soteskanje je dejavnost, ki se danes vse bolj uveljavlja v svetu, čeprav sta se posebna tehnika in oprema, ki olajšata gibanje po ozkih vodnatih strugah, razvili dokaj pozno. Med prvimi, ki so se ga lotili na moderen način, so bili Španci in Francozi, od tam se je potem širilo na vzhod in drugam. O tej zgodovini si lahko preberete članek Žige Humarja v junijski izdaji *Planinskega vestnika* iz leta 2019.

Kot pove že izraz soteskanje, gre za dejavnost, pri kateri se gibljemo skozi sotesko.¹ Pri tem uporabljamo le lastno telo in tehnično opremo, ki je na prvi pogled podobna plezalni ali jamarski. Za zaščito pred vodo se uporabljajo neoprenske obleke, za zelo mirzle zimske podvige so v rabi tudi tako imenovane suhe obleke, narejene iz neprepustne tkanine in z gumi-jasto manšeto na zapestjih in vratu, nogavice pa so v tem primeru navadno že del obleke. Voda tako ne pride do telesa. Hoja je najpogostejši način gibanja pri tem športu, potem je tu še veliko plezanja, plavanje, skoki, dričanje in spuščanje po vrvi. Koliko bomo posamezno obliko gibanja uporabljali, je odvisno od tipa soteske. Nekatere imajo bolj vertikalni značaj in malo vode, druge imajo veliko vode in manj strmih mest, potem so pa še vse neštete kombinacije vmes.

Vsak soteskar ima svoje poglede in priljubljeno vrsto sotesk. Nekateri se raje spuščajo po vrvi čez visoke slapove, ki z veliko hitrostjo šumijo mimo, drugi imajo raje čim več skokov, tretji visoke vodostaje, četrtem je pomembno najti čim manj nevarnosti in stresa, da lahko v miru uživajo. Nekako tako kot pri pohodnikih, gornikih ali alpinistih, kjer ima vsak svojo "specializacijo". Na splošno pa večina soteskarjev preprosto uživa ob pogledu na skrite čare vodotokov.

V naslednjih vrsticah se bomo sprehodili po današnji Furlaniji, kamor slovenski soteskarji pogosto zahajamo. Opis sprehodov po nekaterih slovenskih soteskah prav tako lahko najdete v omenjeni izdaji *Planinskega vestnika*, je pa Furlanija med soteskarji danes precej bolj obiskana. Eden od razlogov za večji obisk Furlanije je prepoved gibanja v naših soteskah, saj jih je velik del v Triglavskem narodnem parku, kjer ta dejavnost z izjemo Predelice, Fratarice in Jerečice ni dovoljena. Pomemben razlog za obisk Furlanije je zagotovo tudi veliko število zanimivih sotesk na majhnem območju. Zato je Furlanija tudi v evropskem merilu ena od priljubljenih ciljev. To pa ne pomeni, da je v soteskah gneča. V njih se bomo le redkokdaj s kom srečali.

Če bi z višine pogledali na sosednjo italijansko pokrajino, bi opazili, da se na jugu potopi v Jadransko morje, severno od njega komaj, komaj izvleče in mu ubeži z ogromno ravnino, prekrito z obširnimi kmetijskimi površinami, številnimi kraji in industrijo.

¹ Sopomenke za sotesko so: deber, tesen, vintgar, kanjon.

Fotograf v Riu Ciolesanu Foto Mitja Filipič

Ponekod sredi teh velikih polj se ljudje niti ne zavedajo, da stojijo pod ravnilo morja. Ko gremo naprej po teh ravnih poljih na sever, vidimo, da se pokrajina naveliča umirjenosti in začne prav nežno valovati in ustvarjati vinorodne griče, a kaj hitro rahlo valovanje preraste v močnejše in nastanejo gozdnati hribi. Hribom sledijo gore, a čeprav nižje od tistih v osrednjem delu Alp, prav krasne! Za tokratno temo je zanimiv ves ta hriboviti in gorati predel Furlanije. S hribov in gora si je namreč voda našla poti in jih tisoče in milijone let poglabljala in utrjevala.

V nadaljevanju ne bodo omenjene vse soteske, ampak predvsem tiste, ki jih pogosto najdemo v soteskarskih vodnikih, vmes pa bo še kakšna manj znana. V Furlaniji je bilo namreč raziskanih več kot sto sotesk. Pri tem so imeli največkrat prste vmes Italijani, a velik kos pogače pri prvih odkritjih pripada tudi Slovencem.

Pa pojdemo na pot, ki jo začnemo na stičišču našega in dveh sosednjih narodov. Kmalu ko pod Tromejo prečkamo danes ponovno odprt mejni prehod, srečamo reko Ziljico, ki izvira pod prelazom Na Žlebeh in najprej nosi ime Jezernica. Za soteskarje je zanimivo njeno porečje v zgornjem toku, kjer je levi pritok Rio Torto, ki se z Viševe planine po dolgi, ne zelo ozki, a s kar visokimi krušljivimi stenami zaprti soteski spušča proti Jezernici. Tukaj smo se v črnomorskem povodju, v nadaljevanju bomo obiskali le še vodotoke, ki tečejo proti Jadranskemu morju.

Val Zemola pri Ertu Foto Mitja Filipič

Porečje Bele

Nadaljujmo od Ziljice naprej in pustimo Karavanke za seboj. Znajdemo se med Julijskimi in Karnijskimi Alpami, ki jih ločuje živahna in po prodnati strugi tekoča reka Bela, po furlansko imenovana Fele, po Italijansko pa Fella. Porečje Bele je bogato s soteskami in zanimivo ne samo za lokalce, temveč za soteskarje iz celotne Evrope. Potoki in rečice v porečju Bele so blizu vsem trem narodom, zato so bili tukaj na raziskovalnem delu vsi trije. Prebivalstvo je bilo vedno mešano in prav tako zemljepisna imena, zato včasih ni jasno, katero ime bi uporabili. Nekatera imena so se z leti tudi popačila ali izgubila.

Prvi večji pritok Bele je reka Studena oz. Pontebbana, ki se Beli pridruži z desne. Vodo sprejema od manjših potokov, od katerih so nekateri dovolj strmi in zanimivi za soteskarje, taka sta na primer Rio Pricot in Pricotic. Čez nekaj kilometrov se na levem bregu Bele odpre ozka dolina, ki vodi do vznožja mogočnega ostenja Špika nad Policami oziroma Montaža. Danes ji rečemo Dunja, njeno ime bi pa lahko izviralo iz slovanskega izraza dolnja. Cesta po dolini je ozka, pobočja so vsepovsod strma, stene, ki podpirajo vrhove gora, so daleč nad nami. Odročne soteske so tod v glavnem prvi odkrivali slovenski in avstrijski soteskarji. Tu srečamo potoke z zanimivimi imeni, kot je Rondolon,² ali celo malo strašljivimi, kot je Sfonderrat, ki bi ga lahko po naše poimenovali potok s predtim dnom.

Nadaljujmo s tokom Bele. V Klužah se ji z leve priključi reka Reklanica, to v celoti napajajo vode Zahodnih Julijcev. Dolina Reklanice je pozimi zanimiva za ledne plezalce, poleti pa na svoj račun pridejo pohodniki in ljubitelji slapov, med katerimi so tudi soteskarji, ki so v tej dolini obdelali že večji del strmih strug. Zaledje potokov je tod skromno z vodo, zato so v sušnih obdobjih ti večinoma skoraj suhi. Nekateri so izdolbli srednje globoke strme struge, nekateri pa se valijo čez strme stene in imajo neizrazite struge odprtega značaja. Soteskarji pridejo radi sem v deževnih obdobjih ali spomladi, ko je v drugih soteskah preveč vode, v teh pa ravno prav, da so slapovi videti lepi. Zaradi višine slapov, krušljivega terena in ožin pa lahko spuščanje ob močnem pretoku tudi tu postane hitro zelo zahtevno in tvegano. Seveda so tudi tu nevihte nekaj, čemur se skrbno izogibamo.

Pojdimo spet po dolini reke Bele naprej in pogledimo desni breg, kjer pred krajem Možac (Moggio Udinese) najdemo pravo zvezdo med soteskami; dolbe jo potok Rio Simon. Med gore globoko vrezano strugo lahko občudujemo že med dostopom, ko nam izpred oči več sto metrov pod nami strma pobočja poraščena izginejo v koritih. Sotesko obiskujejo tako samostojni soteskarji kot vodniki z gosti. Najbolj trenirani soteskarji lahko vrv kar nekajkrat pustijo v nahrbtniku. Majhna peščica najbolj izurjenih skakalcev je ne uporabi niti na tridesetmetrskem slapu. Treba

je poudariti, da se s takšnimi skoki ukvarjajo športniki, ki se tej prvini resno in pogosto posvečajo, vse drugo je igranje na srečo oziroma pot v katastrofo. Rio Simon je potok, v katerega večkrat zaide reševalna služba. Tam je bila že zaradi tragičnih dogodkov, a težave lahko povzroči že zviti gleženj, saj lahkega predčasnega izhoda iz soteske skorajda ni. Kot zanimivost omenimo, da Italijanska soteskarska zveza (Associazione Italiana Canyoning) že nekaj časa opremlja sidrišča bolj obiskanih sotesk z lepljenimi svedrovci iz nerjavečega jekla in jeklenimi tablicami z vgravirano številko sidrišča. To pomaga pri orientaciji, predvsem pa pri reševanju. Projekt se imenuje Pro Canyon. Podoben projekt je v nekaterih soteskah, odprtih za soteskanje, letos začela tudi naša Soteskarska zveza Slovenije.

Nadaljujmo potovanje. Zraven Simona je zanimiva, a za ščepec manj priljubljena Alba, ki v kombinaciji z levim pritokom Tralba nudi s skoki bogato turo in zelo divje okolje. Soteskarji lahko blizu mesta, kjer se danes najpogosteje vstopi v sotesko, najdejo pravi muzej na prostem, saj sta na bregovih ostanka nekdanjega jezusa, sestavljenega iz hlodov, zloženih drug na drugega. To priča o nekdanji gozdarski dejavnosti v teh dolinah, saj gre za ostanke jezov, ki so jih v preteklosti gradili gozdarji in s pomočjo poplavnih valov, nastalih ob podrtju jezusa, splavljali les v dolino. To je bila precej bolj tvegana dejavnost, kot je danes spust po soteski s popolno soteskarsko opremo in primerним znanjem.

*Kaj se skriva
nad Reklanico?
Foto Mitja Filipič*

² Rondolon v furlanščini pomeni valjanje, rodul pomeni zvitek.

*Večstoletno deblo v
soteski Livinala
Foto Mitja Filipič*

Pojdimo po reki Beli naprej, na levem bregu se moramo naprej obregniti ob Rezijo. Kdor malo pozna čezmejne gore in njeno prebivalstvo, je vsekakor slišal za Rezijane, njihovo kulturo in zanimivo govorico. Tako kot Rezijani je tudi dolina še vedno svojevrstna. Saj tudi "instant turisti" v tej dolini najdejo veliko zase, a vsekakor je primernejša za tiste, ki si vzamejo čas. V tej dolini je med soteskarji najbolj znan Črni potok, po rezijansko Černi patok. Drži se ga sloves zahtevnosti, v višjih vodostajih namreč zahteva izkušeno ekipo. Če nadaljujemo po dolini navzgor, pridemo do še veliko krajšega, a bolj vodnatega potoka z zanimivim imenom Barman. Če pa se usmerimo pod ostenja Kanina, naletimo na vse bolj priljubljeni potok Ronek, kjer je veliko lepih tolmunov, primernih za skoke v vodo. Pojdimo spet do Bele in preden se srečamo z reko Tilment, spoznajmo še potok Lavarie. Njegova struga je tako strma, da med posameznimi slapovi zelo malo hodimo, vseskozi je tudi zelo temačna, saj je ozka, globoka in obrnjena na sever. Zaradi strmine pobočja je dostop od vznožja do vrha soteske zelo strm in težko izsledljiv. Za dostop se zato večinoma uporabljata dva avtomobila. Enega pustimo spodaj, z drugim pa se je treba peljati kar daleč naokoli, preden pridemo na vrh. Preden zapustimo dolino Bele, je treba omeniti, da je bilo v preteklosti v Možacu več soteskarskih srečanj. V Italiji so soteskarska srečanja oziroma tabori pogosti. Vsako leto se odvije tudi nacionalno, največje srečanje, ki ga organizira nacionalna soteskar-ska zveza, in poteka vsakič v drugem kraju oziroma

regiji. V Furlaniji manjši tabor vsako leto organizira skupina soteskarjev, nastala leta 2010 in združena pod imenom CanyonEast. Letos so tabor organizirali blizu kraja Arta Terme, lani v Cimolaisu, organizirajo pa jih že poldrugo desetletje. Tabori so namenjeni druženju, izmenjavi informacij, spoznavanju novih sotesk in uživanju v tej lepi dejavnosti s somišljeniki.

Porečje Tilmenta

Pustimo Belo za seboj in spoznajmo reko Tilment. V furlanščini se imenuje Tiliment, Italijani pa ji rečejo Tagliamento. Zanj je značilno, da ji človek skorajda ni preoblikoval struge, gre za eno redkih rek v Evropi, v katero je človek tako malo posegal. Pri njej še posebej vzbujajo občudovanje prostrani prodi v spodnjem toku, čez katere reka teče razvejena po številnih kanalih. V sušnih obdobjih so prodi videti kot prevelika oblačila za takšno rečico, ob bogatih deževjih pa so ji ta oblačila navadno ravno še dovolj velika, da preveč ne plaši ljudi v okolici. Tilment nudi zatočišče nekaterim živalskim vrstam, ki so zaradi človekovega poseganja v okolje izginile z drugih območij Padske nižine, pestro in posebno je tudi rastje. Na lovu za soteskami najprej skočimo po toku te posebne reke navzdol, kjer na desnem bregu naletimo na reko Arzino. Reka je bolj znana med kajakaši kot soteskarji in tudi primernejša zanje, pa vendar ob primernem vodostaju sektor nad kajakaškim delom predstavlja izziv za ljubitelje velikega pretoka vode. Tako vodnatih sotesk je v Furlaniji malo. Iz soteske je

sicer mogoče na več mestih izstopiti, a kdor se odloči za nadaljevanje, si zaradi moči vode ne sme privoščiti napak. Za spust morajo biti pravi pogoji, vodostaj dovolj nizek, a tudi ob sušah zahtevajo razmere izkušeno ekipo.

Prijaznejši je ozek vintgar potoka Foce v porečju Arzina. Hoja in plezanje skozi ponekod le meter ali manj široke meandre zagotovo navdušita, le pozor na dež, saj se zaradi ožine pozna vsak dodatni liter vode. Vrnimo se spet k sotočju Bele in Tilmenta in nadaljujmo proti zahodu. Kmalu za mestom Tolmeč – po naše, na zemljevidih piše Tolmezzo – na desni zgleddamo razpokan hrib. Strma pobočja dajo slutiti, da se tam skriva težko prehodna struga. No, vsaj dokler tehnologija in znanje nista napredovala, je bilo tako. Potok Vinadia je izdolbel še eno od zelo priljubljenih sotesk v Furlaniji. Prav poseben pa je njen levi pritok, potok Chiantone, ki si je v skalo izdolbel temčno, kar malo klavstrofobično vodno pot. Globoko izklesan Chiantone v kombinaciji s prav tako globoko, a svetlejšo Vinadio, predstavlja enega markantnejših soteskarskih spustov v Furlaniji. Žal se v Chiantoneju pogosto znajdejo trupla raznih domačih živali in različne smeti, ki jih ljudje, misleč, da bodo tam izginit, mečejo z mostu. Seveda soteskarji potrjujejo, da nobena stvar ne more kar izginiti.

Naj omenimo še zgodbo, ki se tiče Vinadie. Po njej se je leta 1958 spustil odličen furlanski alpinist Ignazio

Piussi iz Reklanice. Po naročilu elektroenergetske družbe, tiste, ki je pozneje naročila tudi gradnjo tragičnega jezua Vajont, je s sodelavci v dveh mesecih opravil več spustov v sotesko in vrnitev iz nje po fiksnih vrveh in lestvah. V primerjavi z današnjimi časi so se takrat vode izogibali. Tolmune so prečkali v napihljivih čolnih. Edini stiki z mrzlo vodo so bili nehoteni, ko se je čoln prevrnil ali ko so se visoki ribiški škornji napolnili z vodo in je Ignazio s pomočjo sodelavca komaj prišel iz vode. Njihovi spusti skozi sotesko so bili tedaj službene narave, šele leta pozneje je Ignazio pomislil na spust kot na športni izziv, a po končanih delih ni nihče od njih več šel v sotesko. V tistem obdobju so bili takšni potoki pogost cilj elektroenergetskih družb. Poleg raznih delavcev so se takrat le redki navdušenci spuščali v takšne zahtevne struge. Za potešitev raziskovalnega duha so se v vodnate soteske takrat večinoma spuščali le jamarji, ki pa vode niso marali preveč, saj ni bilo primerne opreme zanjo, predstavljala je mokroto, mraz in težavo. Šele mnogo let pozneje so se raziskovalci nekoristnega sveta z dovolj izpopolnjeno opremo in tehniko lahko lotili skritih vodotokov, ne da bi jim voda povzročala prevelike težave.

Nadaljujmo popotovanje in se po Tilmentu navzgor odpravimo do odseka, kjer se reka za kratek čas umakne od glavne ceste in teče čez lepe samotne prode. Tam najdemo sredi gozdov skrito strugo potoka Rio Negro. Ta še ni zelo znan, vendar ponuja zanimiv

Črni potok v Reziji
ob nizkem vodostaju
Foto Mitja Filipič

spust za soteskarje, ki že imajo nekaj kilometrine. Zanimiva značilnost nas čaka v spodnjem delu, kjer se med plavanjem v večjem tolmunu voda kar na enkrat ohladi. Ko splezamo iz vode na skale in pogledamo naslednji slap, je v njem trikrat več vode, kot jo je bilo do tedaj, za kar je kriv velik podvodni izvir. Situacija človeka zagotovo prisili k razmišljanju, kaj bo za naslednjim ovinkom. Sledijo zelo kratka, a vodnata korita. Podobno vodnat zaključek ima bližnja Viellia, ki je tudi ena lepših sotesk v Furlaniji. Preden gremo naprej proti zahodu, skočimo še k Sauriskemu jezeru, kjer je zanimiva soteska reke Novarzza. Pod jezom je vode navadno zelo malo, zato je treba počakati na primerno obdobje, navadno na deževno pomlad. Zgornji del soteske nad jezom so raziskali naši soteskarji; nekaj več o tem lahko preberete v intervjuju z Davidom Sefajem.

Furlanski Dolomiti

Zapustimo Timent in se odpravimo na jugozahod Karnijskih Alp, kjer dobijo ime Furlanski Dolomiti. Tukaj se gore res dvigajo v nebo na podoben način kot v Dolomitih, le tako visoko ne. V njihovem osrčju izvirajo vode, ki so v tisočletjih izklesale mogočne umetnine. Med zanimivejšimi za soteskanje je povodje reke Celine. Še posebej pogosto obiskujejo soteskarji iz vse Evrope dolini Val Settimana in Val Cimoliana, kjer je bilo odkritih nekaj lepih in odročnih korit. Znale so soteske Ciolesan, Ciorosolin, Pezzeda, Rio Stuet in imen ne bi hitro zmanjkalo, če bi naštevati naprej, a pojdemo še do bližnje vasi Erto, saj če že omenjamo umetnine, ne moremo mimo Val Zemole. Srečamo jo malo pred omenjeno vasjo, če se pripeljemo z naše

strani. Tik pred vasjo sta most in kapelica. Tam lahko parkiramo in pogledamo z mostu dol v temno ožino, kjer daleč v globini le s težavo opazimo vodo. To je najtemačnejši del soteske, ki se sicer ponaša z lepo sprano skalo in svetlomodro vodo.

Zemola je postala z razmahom soteskanja zaželen cilj, a hkrati ves čas vzbuja strahospoštovanje, saj spada med bolj vodnate soteske. Ko je projekt Pro Canyon dosegel tudi njo, je z novimi sidrišči olajšal težavnost, predvsem pa je zahtevnost precej omilila nevihta jeseni 2018. Takrat je skozi sotesko drla prava reka, z ogromno močjo je premaknila večje skale in v tolmunih je onemogočala skoke, po drugi strani pa olajšala napredovanje, saj ni bilo treba plavati v nekaterih turbulentnih tolmunih. Lanska in letošnja deževja so sotesko spet očistila gramoza in poglobila tolmane. Zemole se ves čas drži sloves zahtevnosti, saj je vode v njej po deževjih lahko hitro preveč, zato terja previdnost pri oceni razmer in dovolj izkušenj, preden se je lotimo.

Z njo zaključujemo popotovanje po tej čudoviti pokrajini. Marsikatera soteska ni omenjena in izbire je res veliko, ta pa je stvar subjektivne presoje; težko rečemo, kaj je najlepše in najbolj zanimivo, vsako oko ima svojega *malarja*.

Pokrajina še vedno ponuja možnosti za nova odkritja, na muhi raziskovalcev so tiste odročne soteske, do katerih je težko priti. Lažje dostopne, sploh takšne, ki jih lepo vidimo s ceste, so bile večinoma vse obiskane. Odkrita ali neodkrita, vsaka soteska ponuja drugačno zgodbo, soteskanje pa nudi samosvojo dimenzijo doživljanja gora. ●

